

Pavadinimas: Gimtosios kalbos regioniniai fonetikos, gramatikos ir leksikos ypatumai Lietuvoje.

Dalykas: Lenkų tautinės mažumos gimtoji kalba ir literatūra

Klasė: IV gimnazijos

Pasiekimų sritis: žr. pasiekimų raida:

Kalbėjimas, klausymas ir sąveika

Samprotauja apie tekste keliamų problemų, sprendimo būdų ir išvadų pagrįstumą. Vertina teksto turinį, faktų ir (ar) nuomonės daroma įtaką. Paaiškina, kaip kalbinės raiškos priemonės veikia kito žmogaus ir visuomenės nuomones, jų vertybines nuostatas.

Siekdamas komunikavimo tikslų, paiso bendrųjų stiliaus reikalavimų. Laikosi bendrinės kalbos tarimo, kirčiavimo, intonavimo normų.

Skaitymas ir teksto supratimas

Aptaria teksto stilių ir kitus kalbinės raiškos elementus, jų funkcijas. Atpažįsta ir aptaria įvairių tekstų žanrų ypatumus; nagrinėja konkrečių pranešimų funkcijas pagal nurodytus kriterijus. Paaiškina, kaip kalbinės raiškos priemonės veikia kito žmogaus ir visuomenės nuomones ir vertybines nuostatas. Sieja, palygina, apibendrina ir kritiškai vertina skirtingos raiškos informacijos fragmentus.

Pasirinktuose šaltiniuose randa, atrenka ir vertina informaciją, reikalingą konkrečiai problemai spręsti. Palygina, sistemina ir apibendrina informaciją iš kelių skirtingų šaltinių.

Rašymas ir teksto kūrimas

Tinkamai vartoja bendrinės kalbos leksiką, iš esmės paiso stiliaus reikalavimų.

Kalbos pažinimas

Vartoja kalbos ir kalbotyros terminus, numatytus pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokymosi turinyje, nagrinėdamas pranešimų kalbinę raišką ir aptardamas kalbinius reiškinius.

Tyrinėja, palygina ir aptaria lenkų kalbos ir kitų kalbų panašumus ir skirtumus įvairiuose kalbos lygmenyse. Aptaria leksinius skolinius kalboje, siedamas jų atsiradimą su istoriniu kontekstu ir tarpkultūriniais kontaktais, pateikia skolinių iš įvairių kalbų pavyzdžių.

Taiko kalbos žinių kaupimo iš įvairių šaltinių, jų sisteminimo ir vartojimo strategijas. Atlieka tiriamuosius darbus: kelia nesudėtingus probleminius klausimus, tyrinėja ir analizuoja kalbos reiškinius, daro išvadas ir apibendrina.

Tikslingai naudojami įvairiais spausdintiniais ir skaitmeniniais kalbos žodynais, kitais šaltiniais ir mokymosi priemonėmis.

Literatūros ir kultūros pažinimas

Atpažįsta ir aptaria grožiniuose kūriniuose kalbinės stilizacijos tipus.

Aptaria, palygina reikšmingiausias lenkų tradicijas ir vertybes su kitų tautų kultūros reiškiniiais ir tradicijomis. Aptaria ir vertina jų kaitą.

Mokymo(si) turinio tema:

Kalbos pažinimas

Kalbos atmainų ir tekstų įvairovė.

Susipažįstama su socialine dabartinės lenkų kalbos diferenciacija (pvz., profesinių ir socialinių grupių žargonas). Mokomasi išvelgti ir aptarti jaunimo kalbos ypatumus ir nurodyti jos vartojimo

sritis. Mokomasi nurodyti tekste ir aptarti kalbinės stilizacijos (archaizacijos, šnekamosios kalbos, tarmės, žargono stilizacijos) atvejus.

Kalbinė komunikacija ir kalbos kultūra.

Plėtojama abstraktinė ir specifinė leksika, susijusi su literatūros ir kultūros probleminėmis temomis. Gilinami įgūdžiai rūpintis kalbos taisyklingumu ir teksto estetika. Mokomasi parinkti tinkamą žodžių tvarką sakinyje, siekiant rišlumo. Mokomasi redaguojant savo tekstą atpažinti ir taisyti tipines klaidas. Mokomasi suvokti kalbos etiketą kaip tautos kultūros dalį, išvelgti ir aptarti lenkų kalbos etiketo savitumą lyginant su kitomis kalbomis.

Lenkų kalbos raida ir jos sąsajos su kitomis kalbomis.

Mokomasi suprasti ir aptarti lenkų kalbos leksikos plėtotės būdus: žodžių darinius, semantinius naujadarus ir skolinius, pateikti jų pavyzdžių. Aptariamas globalizacijos procesų poveikis lenkų kalbos leksikos raidai, remiantis konkrečiais pavyzdžiais. Gretinami lenkų ir kitos kalbos tekstai ir jų kalbinės raiškos (leksikos ir gramatikos lygmenyje) elementai.

Ilgalaikio plano dalis (nurodoma kokios temos/-ų prieš tai buvo mokomasi) **Lenkų kalbos raida ir jos sąsajos su kitomis kalbomis.**

Valandų skaičius nurodytas ilgalaikiame plane: **2 val. (4 kl.)**

Mokymosi uždaviniai (pamatuojami) ir vertinimo kriterijai: Dirbdami su tekstais vartos kalbos ir kalbotyros terminus, redaguodami teksto fragmentą, pataisys daugumą tarminių ir jaunimo žargono klaidų, dirbdami grupėje tyrinės ir aptars lenkų kalbos Lietuvoje tarminius fonetikos, gramatikos ir leksikos ypatumus, siedami jų atsiradimą su istoriniu kontekstu ir tarpkultūriniais kontaktais, pateiks skolinių iš įvairių kalbų pavyzdžių. Paaiškins tarminių ir regioninių žodžių bei žargono sampratą, pateiks pavyzdžių ir jų bendrinės kalbos atitikmenis. Dalyvaus įvairaus pobūdžio diskusijose. Taikys kalbos žinių kaupimo iš įvairių šaltinių, jų sisteminimo ir vartojimo strategijas. Atliks tiriamąjį darbą, darys išvadas ir apibendrinimus.

Galimi mokymo(si) metodai, siūloma veikla: Įtraukianti paskaita, darbas grupėse, teksto analizė, rezultatų pristatymas ir diskusija, refleksija. Atvejo analizė grupėse. Tiriamasis darbas.

Mokymui(si) skirtas turinys, pateikiamas tekstu, vaizdu, su nuorodomis ir pan. (Žr.Priedas)

Turinys, pateikiamas tekstu su nuorodomis (Žr. Turinys. Pirma-antra pamoka: Cechy regionalne języka polskiego na Litwie)

Užduotys, skirtos pasiekti mokymosi uždavinių: 2 užduočių komplektai (vertinimas taškais pagal instrukciją)

Užduotys, skirtos vertinimui ir įsivertinimui (vertinimo instrukciją rengti pagal 2 priedą): klausimai įsivertinimui:

- Įvardiju pagrindines lenkų kalbos atmainas Lietuvoje.
- Įvardiju regioninių tarmių bruožus ir atskiriu juos nuo rusų ir lietuvių kalbos skolinių jaunimo žargone.
- Suskirstau regioninių tarmių bruožus pagal fonetinius, gramatinius ir leksinius požymius.
- Redaguoju tekstą ir pateikiu bendrinės kalbos atitikmenis.
- Esu pasirengęs atlikti tiriamąjį darbą.

Namų darbai (jei reikia, nurodykite, kokius namų darbus mokiniai turėtų atlikti): 1 namų darbas

Siūloma papildoma medžiaga / literatūra / skaitmeninės mokymo priemonės (SMP):

Geben K., *Współczesny język polski. Swoistość języka polskiego na Litwie*, Vilnius 2019.

Prieiga:

https://www.flf.vu.lt/dokumentai/Mokslas/Elektroniniai_istekliai/Siuolaikine_lenku_kalba_Kinga_Geben.pdf (15.07.2024)

Karaś H., *Kresowe odmiany polszczyzny* In: *Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe* (red.) H. Karaś. Prieiga: <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?11=leksykon&lid=623> (15.07.2024)

Piotrowicz W., *Moja czasoprzestrzeń*, Wilno 2015

Pogorzelski P., <i>Robczik, Darek i wileński slang</i> (podcast) kanale <i>Po prostu Wschód</i> [1-6 min]. Prieiga: https://www.youtube.com/watch?v=73YJcaAgqD4
Połośński B., <i>Robczik. Powieść wileńska</i> , Vilnius 2023
Słownik języka polskiego PWN. Prieiga https://sjp.pwn.pl/slowniki/
Reikalingi materialiniai ir technologiniai ištekčiai: Šiuolaikinės lenkų kalbos žodynai, prieiga prie interneto ir kompiuterio, interaktyvi lenta
Pateikta konkreti medžiaga, kurią galima naudoti pamokoje (užduočių lapai, veiklių planai): 2 užduočių lapai, veiklių planas

Priedas 1. Mokymui(si) skirtas turinys.

Klasa IVG, LEKCJA 1-2.

Temat: Cechy regionalne języka polskiego na Litwie

Przed lekcją:

Nauczyciel prosi uczniów, aby przeczytali w Internecie fragment tekstu Kingi Geben *Współczesny język polski. Swoistość języka polskiego na Litwie* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2019) [s. 21-23] dostępnego w wyszukiwarce internetowej lub skorzystali z tekstu podanego w **Załączniku A1** i przypomnieli sobie określenia odmiany standardowej ogólnopolskiej, odmiany regionalno-gwarowej i socjolektu młodzieżowego.

Dla chętnych zgłębienia tematu proponuje posłuchanie fragmentu podcastu *Robczik, Darek i wileński slang*, który mogą znaleźć, wyszukując w YouTube kanał *Po prostu Wschód* [1-6 min.], by na podstawie pierwszych sześciu minut podcastu znaleźli odpowiedź na pytanie, jakim językiem jest napisana powieść „Robczik”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel prosi uczniów, by odpowiedzieli na pytania do tekstu. Uczniowie podają poprawną odpowiedź (wyświetla na tablicy tekst z załącznika A1 w celu przypomnienia).
2. Nauczyciel wyświetla i odczytuje temat lekcji: „Cechy regionalne języka polskiego na Litwie” oraz cele dwóch zajęć lekcyjnych.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje język polski na Litwie;
- na podstawie tekstu wyszukuje podstawowe cechy fonetyczne, gramatyczne i leksykalne oraz cechy polskiego żargonu młodzieżowego na Litwie;
- poprawia tekst gwarowy i napisany żargonem. Usuwa błędy regionalno-gwarowe oraz inne błędy podczas redagowania tekstu;
- jest przygotowany do wykonania samodzielnej pracy badawczej.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel wyświetla tekst na tablicy (**Załącznik A1**) i prosi uczniów o odczytanie poprawnej odpowiedzi na pytanie do tekstu. Prosi, by uczniowie dostrzegli, że język polski na Litwie jest zróżnicowany.
2. Uczniowie wykonują ćwiczenia na poprawność językową (**Załącznik B1**).
3. Nauczyciel komentuje dostrzeżone przez uczniów wyrazy i tłumaczy ich pochodzenie (**Załącznik B2**).

4. Praca w grupach. Nauczyciel dzieli klasę na 2 lub 4 grupy i rozdaje wybrane fragmenty do analizy tekstów (**Załącznik C1**) oraz karty pracy (**Załącznik C2**).

5. Praca z tekstami. Każda grupa czyta i analizuje przydzielony fragment, szukając w nim cech regionalno-gwarowych i cech socjolektu młodzieżowego (żargonu) opisanych w karcie pracy i

wynotowuje przykłady. Następnie zapisuje tekst poprawiony. Zadanie w kartach pracy jest punktowane. Każda grupa wyłania przedstawiciela, który prezentuje na forum klasy wyniki pracy.

6. Prezentacja wykonanych zadań. Nauczyciel prosi, by uczniowie śledzili teksty, gdy kolejna grupa będzie dokonywać prezentacji. Nauczyciel ocenia pracę uczniów (**załącznik C3**).

Faza podsumowująca:

1. Tworzenie mapy myśli. Nauczyciel wspólnie z uczniami dokonuje ewaluacji, podczas której uczniowie zapisują schemat odmian języka polskiego na Litwie z wybranymi przykładami (**Załącznik D1**).

2. Uczniowie tworzą notatkę: zapisują określenie cechy języka regionalno-gwarowego i żargonu młodzieżowego.

3. Nauczyciel ponownie odczytuje temat i cele lekcji. Inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Natomiast uczniowie samodzielnie zaznaczają kryteria, które osiągnęli.

Kryteria sukcesu	Wspaniale	Średnio	Miernie	Komentarz (dlaczego?)
Potrafię wymienić podstawowe odmiany języka polskiego na Litwie.				
Potrafię wskazać cechy regionalno-gwarowe i odróżniam je od młodzieżowych rusycyzmów i lituanizmów				
Potrafię zredagować tekst i zastąpić w nim cechy regionalno-gwarowe i wyrazy żargonowe.				
Jestem przygotowany do badania słownictwa gwarowego.				

4. Nauczyciel zadaje pracę domową (**Załączniki E1-E2**).

Załącznik A1

Kinga Geben *Współczesny język polski. Swoistość języka polskiego na Litwie*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2019, s. 21-23.

Odmiana standardowa jest zgodna z normą polszczyzny ogólnej obowiązującej w kraju, występuje w odmianie mówionej i pisanej. W odmianie standardowej języka polskiego na Litwie można wyróżnić wszystkie style funkcjonalne (potoczny, normatywno-dydaktyczny, informacyjno-retoryczny, artystyczny, naukowy) oprócz urzędowego. Jest to przede wszystkim język wykształconej części społeczności polskiej na Litwie, która zabiera głos w mediach, a także język używany na zajęciach w szkole z polskim językiem wykładowym, język podręczników napisanych

stylem normatywno-dydaktycznym i wydanych na Litwie po polsku. Codziennie w prasie polskiej na Litwie powstają teksty dziennikarskie w stylu informacyjno-retorycznym, który pozostaje pod dużym wpływem stylu potocznego. W odmianie standardowej wydaje się na Litwie utwory w stylu artystycznym oraz naukowym (np. „Magazyn Wileński”).

Odmiana kulturalna i regionalno-gwarowa języka polskiego na Wileńszczyźnie różnią się między sobą stopniem nasycenia efektami interferencji języków pozostających w kontakcie. Obie należą do odmiany mieszanej, która przeciwstawia się odmianie standardowej języka polskiego (Dubisz 1997: 13–24). Odmiana kulturalna jest odnoszona do języka mówionego tej części polskiej społeczności lokalnej, która ukończyła szkoły z polskim językiem wykładowym i ma wyższe wykształcenie humanistyczne. Ta odmiana nie jest bezpośrednią kontynuacją kulturalnego dialektu północnokresowego, który, zgodnie z historycznym rozumieniem tego terminu wprowadzonym przez Zofię Kurzową (1985: 104; 1993: 62), oznacza odmianę języka ogólnopolskiego, cechującą się zespołem innowacji powstałych podczas asymilacji ponadgwarowego języka polskiego do obcego substratu językowego. Współczesna odmiana kulturalna wykształciła się jako język nowej inteligencji humanistycznej wychowanej w latach powojennych i jest przekazywana kolejnym pokoleniom jako „język polski” (nie gwara). Ta odmiana najczęściej występuje jako mówiona, można w niej również wyróżnić wszystkie style funkcjonalne oprócz stylu urzędowego. Odmiana regionalno-gwarowa jest właściwa różnym pokoleniom ludności pochodzenia polskiego: w pokoleniu starszym posługują się nią ludzie pochodzenia wiejskiego lub niewykształceni, w pokoleniu młodszym przede wszystkim ci, którzy ukończyli szkoły z językiem litewskim czy rosyjskim wykładowym. Odmiana gwarowa podlega badaniu przez dialektologów (Karaś 2002; Rutkowska 2016). Językoznawcy rozróżniają kilka typów odmiany regionalno-gwarowej języka polskiego na Litwie: np. odmiany gwarowe na południu Wileńszczyzny pozostające pod silnym wpływem tzw. mowy prostej, którą posługują się mieszkańcy wsi, a także odmianę regionalną (język inteligencji) bardziej zbliżoną do polszczyzny standardowej, jednak z fonetyką rosyjską i licznymi interferencjami leksykalnymi (por. Masojć 2001: 33).

Odmiany mieszane nie podlegają ocenie normatywnej, więc nie można w nich wyróżnić regionalizmu jako cechy terytorialno-środowiskowego wariantu ogólnej odmiany polszczyzny ani dialektyzmu jako cechy gwarowej. W języku uczniów szkół na Wileńszczyźnie regionalno-gwarowe nawyki językowe są usprawiedliwione uwarunkowaniami historyczno-społecznymi, jednak nie zwalniają mówiących z dążenia do opanowania norm polszczyzny standardowej i stosowania jej w sytuacji oficjalnej.

3.2. Regionalizmy

Anna Piotrowicz (1991: 21) sformułowała definicję regionalizmu jako elementu językowego spoza współczesnego języka ogólnopolskiego, powszechnie znanego w danym regionie, obecnego także w języku ludzi wykształconych, którego występowanie jednakże nie zawsze jest ograniczone wyłącznie do tego regionu. W odmianie regionalno-gwarowej języka polskiego na Litwie granica między regionalizmem wywodzącym się z dawnego dialektu kulturalnego a dialektyzmem z gwar ludowych przełomu XIX/XX wieku obecnie się zatarła. Do odmiany regionalno-gwarowej należą np. następujące różnice leksykalne, wynikające z różnic kulturowych: na Wileńszczyźnie znana jest tradycja odwiedzin ‘wizyty w domu u matki z dzieckiem wkrótce po jego urodzeniu’. Zarówno znaczenie wyrazu, jak i sam zwyczaj są regionalne. Odwiedziny w języku ogólnopolskim mają znaczenie ‘przybycia do kogoś, by się z nim zobaczyć, przybycie do chorego w szpitalu’, por. Lekarz prowadzący zabronił jakichkolwiek odwiedzin. W dodatku na wzór wyrazu odwiedzin powstały innowacje regionalno-gwarowe: *wnosiny, *wchodziny, *wprowadziny, które oznaczają ‘zamieszkanie w nowym domu czy mieszkaniu’ i nie mieszczą się w granicach normy językowej.

Regionalizmy frekwencyjne – wyrazy ogólnopolskie, które przez wsparcie ze strony języka rosyjskiego, dialektalnego białoruskiego i obecnie również litewskiego w zasadzie wykluczają swoje inne polskie synonimy, np. marszruta ‘trasa’. Może to być zarówno frekwencja in plus, jak i in minus (Karaś 2017: 42). Są one bardzo swoistym przykładem interferencji językowej, która wzmacnia lub hamuje pewne tendencje w kontaktujących się językach (por. Handke 1997: 205–216).

3.3. Socjolekt młodzieżowy

Do odmiany mieszanej, czyli wariantów niestandardowych, stosowanych tylko w sytuacjach

nieoficjalnych, zaliczymy żargon młodzieżowy, którego jednak nie należy utożsamiać z dialektem. Jest to typ socjolektu młodzieżowego, który powstał i funkcjonuje w wielojęzycznym środowisku miejskim. Socjolekty to odmiany języka narodowego związane z istnieniem trwałych grup społecznych połączonych jakimś rodzajem więzi. W lingwistyce odmiany takie nazywa się rozmaicie: językami grupowymi, językami zawodowymi, gwarami środowiskowymi, slangiem, żargonem (Grabias 2001: 235–253). Używanie pojęcia „socjolekt” jest najbardziej stosowne w odniesieniu do języka młodzieży polskiej na Litwie, posługującej się środowiskową odmianą mieszaną języka na bazie artykulacyjno-gramatycznej dialektu północnokresowego z wpływami innych języków (litewskiego, rosyjskiego, a także rosyjskiego i angielskiego żargonu młodzieżowego), ujawniającymi się najbardziej na płaszczyźnie leksykalnej. Badania językoznawców dowodzą, że zarówno polski, jak i litewski język młodzieży pozostaje pod wpływem slangu rosyjskiego (Dawlewicz 2000: 113).

Pytania do tekstu:

1. Jakie style funkcjonalne występują w odmianie standardowej języka polskiego na Litwie?
  - a) Potoczny, normatywno-dydaktyczny, informacyjno-retoryczny, artystyczny, naukowy.
  - b) Potoczny, normatywno-dydaktyczny, urzędowy, artystyczny, naukowy.
  - c) Normatywno-dydaktyczny i artystyczny.
2. Który styl funkcjonalny nie występuje w odmianie standardowej języka polskiego na Litwie?
  - a) Urzędowy.
  - b) Normatywno-dydaktyczny.
  - c) Informacyjno-retoryczny.
3. Kto przede wszystkim używa odmiany standardowej języka polskiego na Litwie?
  - a) Wykształcona część społeczności polskiej na Litwie.
  - b) Starsze pokolenie wiejskie.
  - c) Młodzież szkolna.
4. Do jakiej odmiany języka polskiego należy odmiana kulturalna i regionalno-gwarowa?
  - a) Odmiana mieszaną.
  - b) Odmiana standardowa.
  - c) Odmiana pisana.
5. Jak jest granica między regionalizmem a dialektyzmem w odmianie regionalno-gwarowej języka polskiego na Litwie?
  - a) Granica ta obecnie się zatarła.
  - b) Granica ta jest wyraźnie zdefiniowana i rozróżnialna.
  - c) To nie jest określone w tekście.
6. Jaki typ odmiany mieszanej może być stosowany tylko w sytuacjach nieoficjalnych?
  - a) Żargon młodzieżowy.
  - b) Dialekt regionalny.
  - c) Odmiana standardowa.
7. Czym są socjolekty w odniesieniu do języka narodowego?
  - a) Odmiany języka narodowego związane z istnieniem trwałych grup społecznych.
  - b) Odmiany języka narodowego używane wyłącznie w literaturze.
  - c) Odmiany języka społeczności wiejskich.
8. Jakie terminy są używane w lingwistyce do określania socjolektów?
  - a) Języki zawodowe, gwary środowiskowe, slang, żargon.

- b) Języki regionalne, dialekty historyczne.
  - c) Gwary wiejskie.
9. Które pojęcie jest stosowne w odniesieniu do języka młodzieży polskiej na Litwie?
- a) Socjolekt, slang, żargon.
  - b) Kulturalna odmiana dialektu regionalnego.
  - c) Odmiana standardowa.
10. Jakie języki wpływają na środowiskową odmianę mieszaną języka młodzieży polskiej na Litwie?
- a) Litewski, rosyjski, a także rosyjski i angielski żargon młodzieżowy.
  - b) Angielski i litewski.
  - c) Wyłącznie rosyjski.

Załącznik A2. Odpowiedzi na pytania

Odpowiedź a) jest poprawna.

1. Jakie style funkcjonalne występują w odmianie standardowej języka polskiego na Litwie?
a) Potoczny, normatywno-dydaktyczny, informacyjno-retoryczny, artystyczny, naukowy.
b) Potoczny, normatywno-dydaktyczny, urzędowy, artystyczny, naukowy.
c) Normatywno-dydaktyczny i artystyczny.
2. Który styl funkcjonalny nie występuje w odmianie standardowej języka polskiego na Litwie?
a) Urzędowy.
b) Normatywno-dydaktyczny.
c) Informacyjno-retoryczny.
3. Kto przede wszystkim używa odmiany standardowej języka polskiego na Litwie?
a) Wykształcona część społeczności polskiej na Litwie.
b) Starsze pokolenie wiejskie.
c) Młodzież szkolna.
4. Do jakiej odmiany języka polskiego należy odmiana kulturalna i regionalno-gwarowa?
a) Odmiana mieszana.
b) Odmiana standardowa.
c) Odmiana pisana.
5. Jak jest granica między regionalizmem a dialektyzmem w odmianie regionalno-gwarowej języka polskiego na Litwie?
a) Granica ta obecnie się zatarła.
b) Granica ta jest wyraźnie zdefiniowana i rozróżnialna.
c) To nie jest określone w tekście.
6. Jaki typ odmiany mieszanej może być stosowany tylko w sytuacjach nieoficjalnych?
a) Żargon młodzieżowy.
b) Dialekt regionalny.
c) Odmiana standardowa.
7. Czym są socjolekty w odniesieniu do języka narodowego?
a) Odmiany języka narodowego związane z istnieniem trwałych grup społecznych.
b) Odmiany języka narodowego używane wyłącznie w literaturze.
c) Odmiany języka społeczności wiejskich.
8. Jakie terminy są używane w lingwistyce do określania socjolektów?
a) Języki zawodowe, gwary środowiskowe, slang, żargon.
b) Języki regionalne, dialekty historyczne.
c) Gwary wiejskie.
9. Które pojęcie jest stosowne w odniesieniu do języka młodzieży polskiej na Litwie?
a) Socjolekt, slang, żargon.
b) Kulturalna odmiana dialektu regionalnego.
c) Odmiana standardowa.
10. Jakie języki wpływają na środowiskową odmianę mieszaną języka młodzieży polskiej na Litwie?
a) Litewski, rosyjski, a także rosyjski i angielski żargon młodzieżowy.
b) Angielski i litewski.
c) Wyłącznie rosyjski.

Załącznik B1.

Ćwiczenie utrwalające. Wykreśl wyrazy niepoprawne. Wskaż, które należą do żargonu i które do polszczyzny regionalnej (niektóre mogą należeć do obu typów).

- a) Jaki jest Alik? On jest bardzo krutoj/fajny.
- b) Po kłótni chodziła zazłuwszy się/ zagniewana i naduwszy się/nadaśana.
- c) Założmy się / sporim, że to prawda!
- d) Pójdziemy na bowling / na kręgle.
- e) Daj mi majak / sygnał na telefon.
- f) Telefon wybiwa / wyświetla na ekranie numery.
- g) Rzuć trąbkę / odłóż słuchawkę, jeśli to on dzwoni.
- h) Spotkajmy / powitajmy hucznie Nowy Rok.
- i) Świątkujemy / świętujemy jutro Boże Narodzenie.
- j) Kupiłem drewno do tej piecy / tego pieca.
- k) Hodujemy psiuki / pieski i kociuki / kotki.
- l) Gdzie pokociła się / potoczyła się piłka?
- m) Po pogrzebie zaproszono nas na obiad żałobny / na stypę.
- n) Czy ksiądz spowiada w spowiednicy / w konfesjonale?

Załącznik C1.

Porównaj wypowiedź stylizowaną na żargon młodzieżowy (urywek z powieści Bartosza Połońskiego *Robczik*) z wypowiedzią stylizowaną na wariant regionalno-gwarowy (urywek z opowiadania Wojciecha Piotrowicza *Zew*). Zaznacz w tabelce cechy odmienne od języka ogólnego, które zauważyłeś we fragmencie A i B. Sformułuj wniosek dotyczący podobieństw i różnic między żargonem i odmianą regionalno-gwarową.

Fragment A

Wstaja niedziela rano. Ja nidzieli nigdy **ni lubił**, ale zawsze **musiał niedzieli przeżywać** tak czy inaczej. W **niedziela robił lekcji**, jeżeli np. na **tusowka** gdzie **chodził**, bo w piątek lekcji **robił** tylko kiedy **gliuczyla chata** albo to dziwnie naukowo jakoś **czuł się** albo nawet kiedy przed **radakami** chciał **zarisawatsa**, to siedział w **chacie** i rozwiązywał matematyka. Z **literaturo u mnie gorzej** i **czuju** dlatego, że książki nudne kazali czytać **cipa** Reymont, **mniesz** nieaktualne takie **ciemny**. Mickiewicza czasami **pogliuczyl**, ale to tylko tak - **pa prikołu**. Ale **ja** kiedyś z Internetu Masłowskiej Wojna polsko-ruska **skacział, wo to to ciema**, ona **pra** dzisiejsze czasy **czista**. Nu literacko **ja** dzisiejszej niedzieli **czujam się, musi** dlatego, że tak **leżąc** na kanapie, przed oczami biblioteka **Robczika radakow** świeci się, z różnymi kolorowymi okładkami.

Fragment powieści Bartosza Połońskiego *Robczik. Powieść wileńska*, Wilno 2023

Fragment B

– Brać czy nie brać? Grunt, prawda, nie najlepszy, gdzie przy **żwirku**, gdzie przy **glince** i **rojsteczka** kawałek, ale chata jeszcze postoi. Dach **położysie** na nowo, **trocha** stolarki **dadawszy, piecy poprawiwszy** – żyć można. **Para jableni**, starych, co prawda, ale jeszcze jest. Nowych kilka dosadzić można, żeby **swoja jabka byłab**. Psa, kota zawsze **znajda**. A i do **chlewika, jaka krówka wprowadzisie**. Studnia jeszcze **niczego sobie**, jeżeli woda i zagniła, to się wyczyści, zmieni. **Nowa wiadra** na łańcuch. Opału **rozdobyć. Jedzeńka** na początek z miasta przywozić **benda. Podgrzeisie**, a jak dym z komina **nad chato pójdzi**, to już i widać, że gospodarz.

Wojciech Piotrowicz *Moja czasoprzestrzeń*, Wilno 2015, fragment opowiadania *Zew*

Załącznik C2.

Karta pracy

Zadanie 1. Uzupełnij tabelkę (15 p.).

Cechy odmienne od języka ogólnego	Fragment A / B	Przykłady z analizowanych fragmentów
1. Odnosowanie wygłosowego <i>-q</i> , wymawiane jako <i>-o</i>	A B	
2. Redukcja samogłosek, czyli nieuzasadnione skracanie samogłosek, np. <i>ni idzi</i> ‘nie idzie’	A B	
3. Akanie, czyli zamiana nieakcentowanego <i>e, o, ę, q</i> w końcu wyrazu na <i>-a</i> , np. <i>pójda</i> ‘pójde’	A B	
4. Nieuzasadnione zdrabnianie nazw, których nie należy zdrabniać, np. <i>jajeczniczka</i> ‘jajecznica’	?	
5. Niepoprawne konstrukcje z imiesłowowym równoważnikiem zdania <i>-wszy</i> lub <i>-qc</i> zamiast czasownika osobowego	?	
6. Stosowanie formy bezosobowej z <i>się</i> zamiast orzeczenia osobowego w określaniu czynności konkretnego wykonawcy: <i>kupi się książki</i> ‘kupimy książki’,	?	
7. Ucinanie końcówek orzeczeń i stosowanie zamiast nich w zaimków osobowych na wzór rosyjskiego	?	
8. Wyrazy lub wyrażenia pochodzenia białoruskiego lub litewskiego, zaadoptowane do sposobu odmiany w języku polskim	?	
9. Wyrazy pochodzenia wyłącznie rosyjskiego	?	
10. Cytaty, wyrazy lub wyrażenia obce fonetycznie dla języka polskiego	?	

11. Wyrazy lub wyrażenia zapożyczone o nacechowaniu emocjonalnym. Ich funkcją jest wyrażenie emocji.	?	
--	---	--

Zadanie 2. Sformułuj wniosek (5 p.)

Cechy fonetyczne w tekście żargonowym (A) i gwarowym (B) są ....

Cechy gramatyczne w tekście żargonowym (A) i gwarowym (B) są ....., jednak w punkcie dotyczącym .... są różnice.

Cechy leksykalne w tekście żargonowym (A) i gwarowym (B) są ....., W tekście żargonowym (A) są..., natomiast w tekście gwarowym (B) są.....

Zadanie 3. Przekształć teksty tak, aby poprawić w nich wyróżnione drukiem wyrazy (10 p.).

Fragment A

Wstaję _____ rano. Nigdy ni_ lubił_____, ale zawsze musiał_____ tak czy inaczej. W niedziel_____ lekcj_____, jeżeli np. _____, bo w piątek lekcj_ robił_____ tylko (wtedy), kiedy _____ albo to dziwnie naukowo jakoś czuł_____ się, albo nawet kiedy _____, to siedział_____ i rozwiązywał_____ matematyk_____. Z literatur_____ gorzej i _____ dlatego, że książki nudne kazali czytać, _____ Reymonta, _____ nieaktualne takie _____. Mickiewicza czasami _____, ale to tylko _____. Ale kiedyś z Internetu Masłowskiej Wojna polsko-ruska _____, ona _____. Literacko dzisiaj się czuj_____, _____ dlatego, że _____ na kanapie, przed oczami mam bibliotekę Roberta _____, z różnymi kolorowymi okładkami.

Fragment B

Cha, gospodarz? Do gospodarza – daleko. _____ nie ma, bo ojciec z kołchozu nie wykupił. Mówił: swojego kupować _____. A oni budynek (zabrali) i _____ przenieśli. To _____ trzeba _____. _____ jest jeszcze _____, ależ – do _____ droga przez _____ prowadzi. [...]

Mnie od ojcowizny oderwali, ale los na starość _____: trzeba wracać, co _____, _____ – przywrócić, uporządkować, bo i tak wioska podupadła, na dom po pół człowieka _____. Nawyk(i) w budowie też znaczą, niejednemu i pomoc _____ ode mnie _____.

_____i na wiosce lepiej może _____, _____, gdzie _____, _____ i obok zawsze _____, krzyczy, stuka, gra. Od jednej dzikiej muzyki zwariować można. A te schody piekielne! I do ziemi daleko.

Załącznik C3.

Odpowiedzi na zadanie 1 i ewaluacja.

Cechy odmienne od języka ogólnego	Fragment A /B	Przykłady z analizowanych fragmentów	Ocena
1. Odnosowanie wygłosowego wymawiane jako –o –q,	A B	Z literatury nad chaty	1 p. 1 p.
2. Redukcja samogłosek, czyli nieuzasadnione skracanie samogłosek, np. <i>ni idzi</i> ‘nie idzie’	A B	ni lubił Podgrzeisie ‘podgrzeje’	1 p. 1 p.
3. Akanie, czyli zamiana nieakcentowanego <i>e, o, ę, q</i> w końcu wyrazu na <i>-a</i> , np. <i>pójda</i> ‘pójde’	A B	W niedziela nowa wiadra	1 p. 1 p.
4. Nieuzasadnione zdrabnianie nazw, których nie należy zdrabniać, np. <i>jajeczniczka</i> ‘jajecznicza’	B	Żwirek, glinka, chlewik, krówka, jedzonko ‘żwir, glina, chlew, krowa’ jedzenie’	1 p.
5. Niepoprawne konstrukcje z imiesłowowym równoważnikiem zdania – <i>wszy</i> lub <i>–qc</i> zamiast czasownika osobowego	A B	<u>leżąc</u> na kanapie, przed oczami biblioteka świeci się piecy poprawiwszy ‘piec poprawię’	1 p. 1 p.
6. Stosowanie formy bezosobowej z się zamiast orzeczenia osobowego w określaniu czynności konkretnego wykonawcy: <i>kupi się książki</i> ‘kupimy książki’,	B	położysie, wprowadzysie, podgrzeisie ‘zbuduję, wprowadzę, podgrzeję’	1 p.
7. Ucinanie końcówek orzeczeń i stosowanie zamiast nich w zaimków osobowych na wzór rosyjskiego	A	Ja ni lubił	1 p.
8. Wyrazy lub wyrażenia pochodzenia białoruskiego lub litewskiego, zaadoptowane do sposobu odmiany w języku polskim	B	Rojsty/rojstek ‘zarośnięte bagno’ z lit. <i>raistas</i>	1 p.
9. Wyrazy pochodzenia wyłącznie rosyjskiego	A	tusowka ‘ impreza’, gliuczyć ‘przeszkadzać, nudzić kogoś’	1 p.

10. Cytaty, wyrazy lub wyrażenia obce fonetycznie dla języka polskiego	A	pa prikołu ‘dla zabawy’, wo, cziuju ‘sądzę’, czista ‘naprawdę’, zarisawatsa ‘mieć nadzieję na coś’	1 p.
11. Wyrazy lub wyrażenia zapożyczone o nacechowaniu emocjonalnym. Ich funkcją jest wyrażenie emocji.	A	Nu, wo to to ciema ‘to dopiero’, pa prikołu ‘dla zabawy’	1 p.

Razem 15 p.

Odpowiedzi na zadanie 2. Cechy fonetyczne w tekście żargonowym (A) i gwarowym (B) są podobne (takie same).

Cechy gramatyczne w tekście żargonowym (A) i gwarowym (B) są podobne, jednak różnią się składniowo i słowotwórczo.

Cechy leksykalne w tekście żargonowym (A) i gwarowym (B) są inne (różnią się). W tekście żargonowym (A) są wyrazy pochodzenia wyłącznie rosyjskiego, cytaty, zapożyczenia o nacechowaniu emocjonalnym, natomiast w tekście gwarowym (B) są wyrazy lub wyrażenia pochodzenia białoruskiego lub litewskiego, zaadoptowane do sposobu odmiany w języku polskim.

Najbardziej różni się słownictwo.

Razem 5p.

Odpowiedzi na zadanie 2. Poprawione teksty.

Fragment A

Wstaję w niedzielę rano. Nigdy nie lubiłem niedziel, ale zawsze musiałem spędzać je tak czy inaczej. W niedzielę odrabiałem lekcje, jeżeli np. na imprezę gdzieś miałem pójść, bo w piątek lekcje odrabiałem tylko wtedy, kiedy nudno mi było w domu albo to dziwnie naukowo jakoś się czułem, albo kiedy rodzicom chciałem się przypodobać, to siedziałem w domu i rozwiązywałem matematykę. Z literaturą szło mi gorzej i myślę, że to książki (były) nudne, (które) kazali (mi) czytać, np. Reymonta, przecież nieaktualne są takie tematy. Mickiewicza czasami czytałem, ale to tylko dla zabawy. Ale kiedyś z Internetu ściągnąłem Masłowskiej Wojnę polsko-ruską, super książka, ona dotyczy bezpośrednio dzisiejszych czasów. Literacko dzisiaj się czuję, chyba dlatego, że gdy leżę na kanapie, mam przed oczami bibliotekę Roberta rodziców, (gdzie) książki lśnią różnymi kolorowymi okładkami.

Fragment B

Cha, gospodarz? Do gospodarza – daleko. Stodoły nie ma, bo ojciec z kołchozu nie wykupił. Mówił: swojego kupować nie będę. A oni budynek zerwali (zabrali) i do wsi przenieśli. To ze stodołą trzeba coś wymyślić. Gumno jest jeszcze niezłe, ależ – do gumna droga przez stodołę prowadzi.

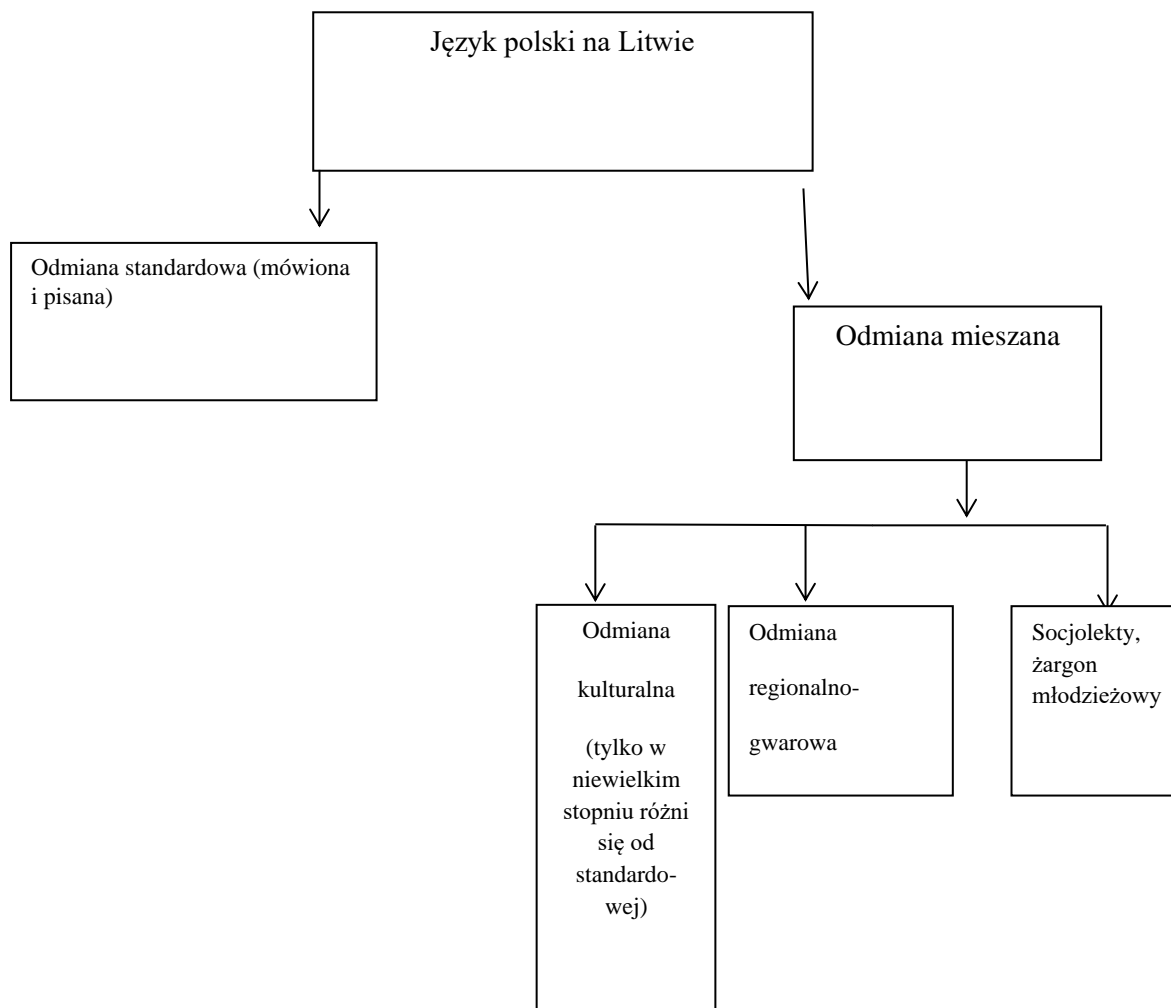
Mnie od ojcowizny oderwali, ale los na starość wskazuje: trzeba wracać, co zapuszczone, zaniedbane – przywrócić, uporządkować, bo i tak wioska podupadła, na dom po pół człowieka przypada. Nawyki w budowie też znaczą, niejednemu i pomoc jakaś ode mnie się przyda.

Razem z synem na wiosce lepiej może spędzę życie, niż tu, gdzie pod tobą, nad tobą i obok zawsze ktoś depcze, krzyczy, stuka, gra. Od jednej dzikiej muzyki zwariować można. A te schody piekielne! I do ziemi daleko.

Razem 10 p.

Załącznik D1.

Podaj przykłady należących do różnych odmian języka polskiego na Litwie.

Załącznik E1.

Praca domowa

Życie codzienne człowieka, a szczególnie taka czynność jak jedzenie i jego przygotowanie, jest związane z nazwami regionalnymi. Zbadaj ten typ słownictwa na podstawie ankiety: zapytaj w swojej rodzinie lub wśród znajomych osobę (kobietę lub mężczyznę) z najstarszego pokolenia oraz swojego rówieśnika/rówieśniczkę. Zastanów się, z jakiego języka pochodzą podane przez nich nazwy, skorzystaj ze słownika języka polskiego, by sprawdzić, czy są poprawne. Porównaj ich odpowiedzi na pytania i sformułuj wniosek, z jakiego języka najczęściej korzystają do nazwania potraw.

Ankieta do badań

Pytanie:	Odpowiedź osoby (K/M) lat...	Odpowiedź osoby (K/M) lat...
1. Jak się nazywa słodki wypiek drożdżowy, przygotowywany np. na święta?		
2. Jak się nazywa ciasto biszkoptowe zwinięte w rulon i nadziane kremem lub marmoladą?		
3. Jak nazywają się kruche ciastka?		
4. Jak się nazywa placek z ciasta z mąki np. pszennej, smażony na tłuszczu i podawany z dodatkami?		
5. Jak się nazywa ciasto biszkoptowe w postaci walca z dziurą w środku, pokryte zgrubieniami przypominającymi sęk?		
6. Jak się nazywa ciasto w postaci cienkiego, łamliwego płata, rożka, rurki itp. służące jako foremka do lodów lub kremu?		
7. Jak się nazywa potrawa z ozora bydlęcego?		
8. Jak się nazywa słodki deser przyrządzony z owoców z dodatkiem cukru i żelatyny?		
9. Jak się nazywa zupa z buraków z kefirem lub śmietaną, podawana na zimno?		
10. Jak się nazywa sałatka śledziowa warstwowa z majonezem?		
11. Jak się nazywa potrawa z tłuczonych ziemniaków?		
12. Jak się nazywa jednym słowem łyżkę, łyżeczkę, widelec, nóż, nożyk, czyli rzeczy służące do posługiwania się nimi przy jedzeniu?		
13. Jak się nazywa urządzenie do pieczenia mięsa i ryb?		

Wniosek płynący z badań ankietowych:

Wystąpiły wyrazy ogólnopolskie, np. _____, wyrazy gwarowe, np. _____, zapożyczenia z rosyjskiego, np. _____ i litewskiego, np. _____.

Najwięcej wyrazów gwarowych związanych z nazwami potraw (archaizmów, starych zapożyczeń notowanych w słowniku języka polskiego) wystąpiło w odpowiedziach przedstawiciela _____ pokolenia.

Najwięcej zapożyczeń z litewskiego wystąpiło w odpowiedziach przedstawiciela _____ pokolenia.

Najwięcej zapożyczeń z rosyjskiego wystąpiło w odpowiedziach przedstawiciela _____ pokolenia.

Załącznik E2.

Poprawne odpowiedzi do badań ankietowych:

1. ciasto, ewentualnie babka (nie: pieróg)
2. rolada (nie: rulet)
3. np. ciastka maślane, kruche ciasteczka, ciastka, krakersy (nie: piczeńki)
4. naleśnik (nie: blin)
5. sękacz (nie: szakotis)
6. wafel (nie: wafla)
7. ozór, galaretka z ozorem, rolada z ozorkiem (nie: język, kwaszenina z językiem)
8. galaretka (nie: żele)
9. chłodnik (nie: szaltibarszcziai)
10. śledzie/śledź pod pierzynką (nie: pod szubą)
11. piure (nie: kasza ziemniaczana)
12. sztuciec, sztucce (nie: przybory, przyrządy do jedzenia)
13. piekarnik (nie: duchówka)

Analiza odpowiedzi ankietowanych:

Wyrazy gwarowe: pieróg, kwaszenina z językiem, blin, duchówka, kasza ziemniaczana, wafla (gwarowa zmiana rodzaju).

Wyrazy pochodzenia rosyjskiego (lub kalki z rosyjskiego): rulet, piczeńki, pod szubą, przybory, przyrządy do jedzenia (kalka z rosyjskiego).

Wyrazy pochodzenia litewskiego lub pod wpływem litewskiego: szakotis, żele, szaltibarszcziai.

Wniosek płynący z badań:

Najwięcej wyrazów gwarowych wystąpiło w mowie najstarszego pokolenia, najwięcej zapożyczeń z litewskiego – w mowie najmłodszego pokolenia. Podobna liczba zapożyczeń z rosyjskiego wystąpiła w mowie przedstawicieli obu pokoleń.

Propozycja oceny: karta pracy 15 +5+10 = 30 p.

Ocena za pracę badawczą 10 p. za wykonanie całości

Oprac. Kinga Geben